

LUBB ET-TEVÂRÎH’TE HAREZMŞÂHLAR’A DAİR BİLGİLER

Cihan Gençtürk*

Lubb et-Tevârih ve Yazarı Hakkında

Lubb et-Tevârih;¹ Yahya b. Abdullatif Kazvîni tarafından Şâh İsmâil’in dördüncü oğlu Ebû el-Feth Behrâm Mirzâ için 948 (1541) senesinde kaleme alınmış genel bir tarih kitabıdır. Eser dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, Hz. Muhammed ve On İki İmam, İkinci bölümde Pişdadiler, Keyaniler, Eşkâniler (Mülükü’t-Tavaif) ve Sasaniler’e dair bilgiler anlatılmaktadır. Eserin üçüncü bölümü ise iki fasıla ayrılmış olup ilk fasılda Hulefa-yı Raşidin, Emeviler ve Abbâsiler’e dair bilgiler zikredilmektedir. İkinci fasıl ise alt kısımlara ayrılarak sırasıyla; Tâhîrîler, Saffârîler, Sâmânîler, Gazneliler, Gûrîler (Gûrlular), Büveyhîler, Selçuklular, Hârezmşâhlar, Atabeylikler, Batı ve İran İsmâilîleri, Kirmân Karahitayları, Cengiz Han döneminden Ebu Said Mirza Bahadır Han’a kadar Moğollar, Moğollar ve Timurlular arasındaki dönemde kurulan Beylikler, Timurlular, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Maverâünnehr ve Horasan Özbekleri hakkında ki bilgilerden, dördüncü bölümde ise kendi zamanına kadar ki Safevî tarihinden bahseder. Eserin bu son kısmı özellikle Safevîler’in ilk dönemleri için önemli bilgiler ihtiva etmektedir.²

Müellife kısaca değinecek olursak; Safevî Devleti’nin saray ricalinden olan Yahya b. Abdullatif Kazvîni uzun süre Safevî Devleti’nin hizmetinde bulunmuş, ancak kendisi Kazvîn Sünnîlerinin ileri gelenlerinden olduğu için Şîlik anlayışını benimsemiş olan I. Şâh Tahmasb’ın hismına uğramış ve İsfâhân’da tutuklanarak, burada 77 yaşında vefat etmiştir (Receb 992/Mayıs-Haziran 1555).³

Harezmsâhlar Kısımının Türkçe Çevirisi

Sekizinci Kısım

Hârezmsâhlar Babsidir

Onlar (Hârezmsâh hükümdarları) dokuz kişi idiler. Hükümetlerinin süresi 138 yıldır (H. 491-629/M.1097-1231). Onlar, Anûş Tegin Garçei’nin soyundandırlar. O (Anûş Tegin Garçei) ve Bilge Tegin, Selçuklu Sultan’ı

* Doktora Öğrencisi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih ABD*, 25240, Erzurum/Türkiye, hangencurk2008@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-8802-7632

¹ Yahya b. Abdullatif Kazvîni, *Lubb et-Tevârih*, İntişârât-ı Bunyâd ve Gûyâ, Tahrân 1363 hş.

² Abdullatif Kazvîni, *Safevî Tarihi*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2011, s. 13-14.

³ Saîd Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der İrân ve Zebân-i Fârsî ta Pâyân-i Karn Debbom-i Hicrî*, I, İntişârât-ı Forûğî, Tahrân 1344 hş., s. 354; Zebihullah Safa, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, V, Kitâbhâne-yi Bârâni, Tahrân 1355 hş., s. 1635-1636; Abdullatif Kazvîni, *Safevî Tarihi*, s. 13-14.

Melikşah'ın gulâmı idiler. Sultan Melikşah; Bilge Tegin'den sonra onun yerini Anûş Tegin'e verdi. O vakitler Hârezm gelirleri taştârhanenin tasarrufunda bulunmaktaydı. (Melikşah) Hârezm'in taştârlığını (ibrikdâr)⁴ ve şihneliğini ona (Anûş Tegin'e) verdi ve o, ömrünün sonuna kadar Hârezm'in şihnesi olarak kaldı. Ondan sonra oğlu Kutbeddîn Muhammed, Berkyaruk'un saltanatı zamanında Hârezm hâkimi ve valisi oldu. Ve (Berkyaruk) onu 491 (1097) yılında Hârezmşâh (olarak) ilan etti. (O) Selçuklular'a 30 yıl muhafızlık yaptı [s.188] ve 521 (1127-1128) yılında öldü. Sultan Atsız b. Muhammed b. Anûş Tegin, babasından sonra Sultan Sencer'e isyan etti ve uzun (bir) zaman bağımsız olarak padişahlık yaptı ve hiçbir güç (onu) adalet yolundan ve babasının yolundan gitmekten saptıramadı. (O) 551 yılı Horrem'in⁵ (9 Cemâziyelâhîr 551/ 30 Temmuz 1156) de Habûşân vadisinde aniden öldü. Onun meddahı olan Reşîdüddîn, Atsız'ın naaşını kaldıracakları zaman bu iki beyti söyledi:

Beyit

شاهها فلک از ساستت می لرزید پیش تو بطبع بندگی می ورزید
صاحب نظری کجاست؟ تا در نگرد تا آن همه مملکت بدین می ارزید؟⁶

Ey şâh! Feleک senin siyasetinden tir tir titriyor ve önünde el pençe divan duruyor.

Bu ülkeyi yönetebilecek senden daha basiretli kim var?⁷

Sultan İlarıslan b. Atsız, babasından sonra padişah oldu ve Horâsân şehirlerinden birçoğunu ele geçirdi. Selçuklular'ın zayıflamasından dolayı o (İl Arıslan) istiklalini tamamen kazandı, (bu durum onun) 19 Receb 558⁸ yılındaki ölümüne kadar (sürdü). Onun hükümdarlık süresi sekiz yıl idi.⁹

Sultanşâh b. İlarıslan b. Atsız b. Muhammed, babasından sonra [s. 189] vasiyet hükmü gereğince padişah oldu. Ondan büyük olan kardeşi Sultan Tekiş, (ona) isyan etti ve onların arasında (meydana gelen) savaşlar yaklaşık olarak 10 yıl sürdü. 568 (1173) yılında Sultan Tekiş ona karşı galip geldi ve Hârezmşâh tahtına oturdu. Sultanşâh ise Horâsân'daki bazı şehirlere hâkim olduktan sonra 21 yıl daha

⁴ Taştâr (İbrikdâr): Hükümdarların ellerini yıkamaları ve abdest almaları için önlerine leğen-ibrik getirip hizmet eden saray görevlilerine verilen isimdir. Bkz. Erdoğan Merçil, "Taştâr", *DİA*, XL, (2011), s. 161.

⁵ Horrem: Şemsî yılın onuncu ayıdır. Bkz. Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008, s. 596.

⁶ Reşîdüddîn Vatvât, *Dîvân*, Neşr. Seyyîd Nefisî, Kitâbhâne-yi Bârânî, Tahrân 1339 hş., s. 615; Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, s. 189.

⁷ Alaeddîn Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Basımevi, Ankara 2013, s. 262.

⁸ Kazvinî'nin, İl Arıslan'ı ölümüyle ilgili verdiği bu tarih yanlıştır. Onun ölüm tarihi 19 Receb 567 (19 Mart 1172) yılıdır. Bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsâhlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, TTK Basımevi, Ankara 2000, s. 83.

⁹ Kazvinî; İl Arıslan'ın ölüm yılını yanlış verdiği için dolayı onun saltanat yılı hakkında verdiği bilgide de yanlışlık meydana gelmiştir. İl Arıslan'ın saltanata geçiş yılı ile ölümü arasında 16 yıllık bir süre vardır.

yaşadı ve 589 yılının Ramazan ayının son gününde (29 Eylül 1193) öldü. Onun ülkesi Tekiş Han'ın hâkimiyetine girdi.

Sultan Tekiş b. İarslan b. Atsız, kardeşini yendikten sonra 12 Rabiulâhîr 568 senesinde (1 Aralık 1172) padişah oldu. Reşidüddîn Vatvâd onun hükümdarlığını kutlamak için şu rubaîyi söyledi:

Rubaî

جدت ورق زمانه از ظلم بیست عدل پدیرت شکستگی کرد درست
ای بر تو قیای سلطنت آمده چست همان! تا چه کنی؟ که نوبت دولت تست¹⁰
Deden, *zamannın sayfasından zülüim kelimesini sildi. Babannın adaleti, yaraları sardı*
Ey şimdi saltanat birkasımı sırtına giymiş olan! Yönetim sırası sende, şimdi sen ne yapacaksın?¹¹

Hârezm ve Horâsân'ın bir kısmı onun hâkimiyetinde idi ve 590 (1194) yılında (Irak) Selçuklu Sultanı Tuğrul'u öldürüp Irak'ı da kendi hâkimiyeti altına aldı. Hakîm Hâkânî¹² bu konuda (şunu) söyledi:

Nazım

مژده که خوارزمشاه ملک سپاهان گرفت ملک عراقین را همچو خراسان گرفت [s. 190]
ماهچه چتر او قلعه گردون گشاد مورچه تیغ او ملک سلیمان گ¹³
Mijde! Hârezmşâh İsfahân mülkünü kolayca ele geçirdi. İrakeyn mülkünü de güneşin dünyayı istila ettiği gibi kolayca istila etmişti.
Bu şekilde onun bayrağının hilâli (mâbçe-i çetr) gökyüzünün burçlarını fethetti, kılıcının karıncası Süleyman'ın ülkesini elinden aldı.¹⁴

Kemâl İsmâil¹⁵ onun methi hakkında şu kasideyi yazdı:

ی زرایت ملک و دین در نازش و در پرورش ای شهنشاه فریدون فر اسکندر منش¹⁶
Ey düşüncesiyle din ve mülkü bolluk içinde besleyip büyüten, ey şahlar şahi kutlu Feridun gibi İskender gibi olan.

¹⁰ Reşidüddîn Vatvât, *Dîvân*, s. 612; Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, s. 190.

¹¹ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ*, s. 265.

¹² Hakîm Hâkânî: Tam künyesi Efdâleddîn Bedîl (İbrâhîm) b. Ali Şîrvânî olan bu zat İranlı olup aynı zamanda ünlü bir kaside şairidir. Hâkânî yazmış olduğu kasideler Harezmsâhlar'dan da bahsetmektedir. Bkz. Ahmet Ateş, "Hâkânî", *İslam Ansiklopedisi*, V/I, MEB, (1987), İstanbul, s. 85.

¹³ Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, s. 190-191.

¹⁴ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ*, s. 277.

¹⁵ Kemâl İsmâil: Tam künyesi Ebû'l-Fazl Kemâleddîn İsmâil İsfahânî'dir. Aslen İranlı olan bu şair Büyük Selçuklular ve Hârizmsâhlar'ın son dönem kaside şairleri arasında yer almaktadır. Bkz. Adnan Karaismailoğlu, "Kemâleddîn-i İsfahânî" *DİA*, XXV, (2002), Ankara, s. 233.

¹⁶ Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, s. 191.

Sultan Tekiş yirmi iki buçuk yıl padişahlık yaptı ve 19 Ramazan 596 (4 Temmuz 1200) yılında Câh-i Arab menzilinde Hârezm yakınlarında difteri hastalığından öldü.

Sultan Kudbeddîn¹⁷ Muhammed b. Tekişhan b. İarslan babasının ölümünden sonra tahta geçti. Bu hanedanın devleti onun zamanında en yüksek dereceye ulaştı, ikbal yıldızı son derece yükselmişti ve Horâsân'ın tamamını, Hindistan hududu ve Mâverâünnehir şehirlerini ele geçirdi. (Daha sonra) Azerbâyçân, Irâk ve Bağdâd'a hareket etti ve Azerbâyçân ile Fârs hükümdarlarını vergiye bağladı. Hiçbir mahlûkat onun gücüyle baş edemedi. Onun padişahlığının (üzerinden) yirmi yıllık (bir) süre geçmişti. Devletinin güneşi batmaya (yüz) tutmuştu ve Moğol askerleri Cihângîr Padişah Cengiz Hân'ın emriyle doğu tarafından (onun) üzerine hücum ettiler. Sultan, onların (elinden) bozguna uğradı ve Mâverâünnehir'den **[s. 191]** Horâsân'a gitti. Moğol askerleri Horâsân'a geldiler. (bunun üzerine o) Horâsân'dan Irâk (Acem-i Irâk)'a yöneldi ve Kazvîn şehrine geldi. Moğollar da onun peşinden Irâk'a geldiler. (O), Kazvîn'den Gilân'a gitti. Moğollar'da onun peşinden Gilân'a da gittiler. (Alâeddîn Muhammed) buradan Mâzenderân'a gitti, (buradan da) Âbeskûn Adasına kaçtı ve 617 (1220) yılında burada öldü. Onun hükümdarlık dönemi yirmi bir yıl idi. Moğollar bu memlekette katliam yaptılar, ancak Belh'den öteye geçemediler.

Sultan Celâleddîn Menguberin b. Muhammed b. Tekiş; cesaretli ve yiğit bir padişah idi. Etrafta ki hiç (bir) padişahın cesareti (onun kadar) değildi. Babasının ölümünden sonra Âbeskûn Adasından Kışlak(ların) içene (doğru) gitti ve oradan Horâsân'a Horâsân'dan da Gazne'ye gitti. Bu seferde onunla Moğollar arasında yedi savaş meydana geldi. (Celâleddîn Hârezmşâh bu savaşların altısında galip geldi. Cengiz Han son nevbette (son savaşta) kalabalık bir ordu ile hücum etti ve Sin nehri kenarında ona ulaştı. İki arasında büyük bir savaş meydana geldi ve (Sultan Celâleddîn) mağlup olup Hindistan'a gitti (26 Kasım 1221). (O) Hindistan'ın tamamını (kendi) tasarrufu (altına) aldı ve Hindistan'da iki yıl hükümdarlık yaptı. (Sultan Celâleddîn), Cengiz Han'ın İran'dan geri döndüğünü haber alınca Keç ve Mekran yoluyla Kirmân'a geldi ve buradan Irâk (Irak-ı Acem)'a gitmeye niyetlendi. Kardeşi Sultan Gıyaseddîn Irâk (Irâk-ı Acem)'ta padişah idi **[s. 192]** ve saltanat ona teslim edilmedi. Sultan Celâleddîn Irâk'a gitti ve Halife Nâsîrî'nin (Nâsîr Lidînillâh) askerleriyle savaşarak orada onları mağlup etti. Irak-ı Arap'tan Azerbâyçân'a gitti, (burayı) zapt etti ve Azerbâyçân'dan Gürcistan'a gitti. Burayı fethederek Gürcülerin emîrlerini öldürdü. Tatar askerlerinin Irak'a geldiklerini duyunca, İsfahân'a geldi ve 624 yılının Ramazan ayında (Ağustos/Eylül1227) Settîn (ستين) ve Yelhâr (يلهار)¹⁸ yakınlarında Tatar askerleriyle savaştı ve kâfirler Horâsân'a doğru kaçtılar, Sultan'da Luristan'a kaçtı (çekildi). (Sultan Celâleddîn) birkaç gün sonra İsfahân'a geldi ve Irâk'ı zapt etti. Buradan Azerbaycan üzerine gitti ve Ahlât'ı

¹⁷ Eserde Alâeddîn yerine yanlışlıkla Kutbeddîn ismi zikredilmiştir.

¹⁸ Bu yerlerin tam olarak neresi olduğu tespit edilememiştir.

kuşattı ve (şehri) aldı. Bundan sonra Sultan Keykubat ile savaşmak (için) Rum (Anadolu'ya)'a gitti. (Ancak) hastalığı sebebiyle bozguna uğradı¹⁹ ve Diyarbakır'a geldi. Bu sıralarda Cengiz Han oğlu Oktay (Ögedey) Kaan'ı ve Cerbagûn (Cermagûn) Noyan'ı çoğu süvarilerden oluşan (bir) ordu ile (Sultan Celâleddîn'in üzerine) gönderdi. 628 yılı Şevval (ayının) ortasında (16 Ağustos 1231) (Celâleddîn) çadırında kendinden geçmiş (bir şekilde) uyuduğu esnada (Moğollar) sabaha karşı ona bir baskın düzenlediler ve bunan sonra artık kimse onu görmedi. Bazıları (Celâleddîn'in) onu tanımayan Kürtler tarafından öldürüldüğünü zikrediyorlar [s. 193].

Sultan Muhammed b. Tekiş'in oğulları, Sultan Gıyaseddîn ve kardeşi Rükneddîn; Sultan Celâleddîn'in Hindistan'dan gelmesinden önce Moğolların gitmesiyle (birlikte) Irâk'ta her biri birkaç gün hükümdarlık yaptılar. Sonunda Rükneddîn Moğollar tarafından öldürüldü. Sultan Gıyaseddîn'i (de) Barâk Hâcib,²⁰ Kirmân'da öldürdü.²¹ Sultan Celâleddîn'den sonra (Hârezmşâhlar'ın) mülkü Moğolların hâkimiyetine girdi ve Hârezmşâhlar Devleti son buldu [s. 194].

¹⁹ Burada isim verilmeden zikredilen savaş Türkiye Selçuklu Devleti ile Hârezmşâhlar arasında Erzincan yakınlarında 10 Ağustos 1230 yılında meydana gelen Yassı Çemen Savaşı'dır.

²⁰ Barâk Hâcib; Hicri 619-706 yılları arasında Kirmân'da hüküm süren Kutlughanlılar Hanedanlığı (Kirmân Karahıtayları)'n kurucusudur. Barâk Hâcib ve onun kurduğu hanedanlık hakkına daha fazla bilgi için bkz. Cihan Gençtürk, "Barâk Hâcib ve Kutlughanlılar (Kirmân Karahıtayları)'n Kuruluş Süreci", *Atatürk Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, LXII, (Mayıs 2018), 324 vdd.

²¹ Barâk Hâcib, kendisine sığınan Gıyaseddîn'in annesiyle zorla evlenmişti ve bu yüzden onların öfkesine üzerine çekmişti. Bundan dolayı bu evlilikten kısa bir süre sonra Barâk adamları vasıtasıyla Gıyaseddîn'in annesiyle birlikte kendisini zehirleyerek öldürmek istediklerini öğrenmişti. Bu yüzden Barâk eşini boğdurarak öldürmüş, Gıyaseddîn'i de bütün devlet erkânıyla birlikte öldürmüştü. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, 393-394; krş. Cihan Gençtürk, "Barâk Hâcib ve Kutlughanlılar (Kirmân Karahıtayları)'n Kuruluş Süreci", s. 331-332. Bu arada bazı kaynaklar Cüveynî'nin aksine Barâk'ın Gıyaseddîn'i hemen öldürmediğini ve onu bir kaleye hapsedtikten sonra öldürdüğünü zikredilmektedir. Örneğin; Reşidüddîn Fazlullâh (*Câmi'ü'l-Tevârih ez-Âgâz-i Peydâyîs-i Kebâyil-i Moğol ta Pâyân-i Dovrey-i Tîmûr Kâân*, I, Neşr. Behmen Kerimî, İntişârât-ı İkbâl, Tahrân 1338 hş., 468.), Barâk Hâcib'in, Gıyaseddîn'i bir kaleye hapsedtikten sonra boğdurarak öldürüp, kafasını da Kaan (Ögedey Han)'a yollayarak Kâân'a: "Sizin iki düşmanınız var. Bunlar: Celâleddîn ve Gıyâseddîn'dir. Ben birinin başını size yolladım" şeklinde haber gönderdiğini zikretmektedir. İbnî Haldûn (*Târih-i İbn-i Haldûn*, IV, Neşr. Halîl Şehhâde-Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fîkr, Beyrût 2001, s. 153.)'da onun bir kaleye hapsedildiğini ve daha sonra burada öldürüldüğünü, Fahreddîn Dâvûd Benâketî, (*Târih-i Benâketî Ravzât ül'l-Elbâb fî Ma'rîfeti'l-Tevârih ve'l-Ensâb*, Neşr. Ca'fer Şî'ar, Silsile-i İntişârât-i Encümen-i Âsâr-i Millî, Tahrân 1348 hş., 240.) ise bu kalenin ismini zikrederek Gıyâseddîn'in Kirmân'da bulunan müstahkem bir kale olan Guvâşir Kalesi'ne hapsedildiğini ve 625 (1227-28) yılında burada Barâk Hâcib tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir. en-Nesevî (*Sîret-i Celâleddîn-i Minburnî*, Anonim Farsça Tercüme, Neşr. Müctebâ Minovî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahrân 1384 hş., s. 176.) ise Gıyâseddîn'in bir kalede hapsedildiğini, ancak bundan sonra akıbetinin ne olduğunun kesin olarak bilinmediğini, bazılarının göre kalede hapis tutulurken Barâk tarafından öldürüldüğünü, bazılarının göre ise kaleden, burada bulunan kadınların yardımları sayesinde İsfahân'a kaçtığını ve orada Sultan Celâleddîn'in emriyle öldürüldüğünü kaydeder.

Kaynaklar

- Abdullatif Kazvini, *Safevi Tarihi*, (Çev. Hamidreza Mohemmednejat), Birleşik Dağıtım Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.
- Alaeddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Basımevi, Ankara 2013.
- Ateş, Ahmet, “Hâkânî”, *İslam Ansiklopedisi*, C.V/I, MEB, İstanbul 1987, s. 85.
- Ebü'l-Fazl Kemâleddin İsmâil İsfahânî, *Divân-i Hellâk el-Maânî*, Neşr Hüseyin Behr el-Ulûmî, İntişârât-ı Kitâbîfurûşî-i Dihhudâ, Tahrân 1348 hş.
- en-Nesevî, *Sîret-i Celâleddîn-i Minburnî*, (Anonim Farsça Tercüme), Neşr. Müctebâ Mînovî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahrân 1384 hş.
- Fahreddin Dâvûd Benâketî, *Târîh-i Benâketî (Ravzat ül'l-Elbâb fî Ma'rifeti't-Tevârîh ve'l-Ensâb)*, Neşr. Ca'fer Şî'ar, Silsile-i İntişârât-ı Encümen-i Âsâr-i Millî, Tahrân 1348 hş.
- Gençtürk, Cihan, “Barâk Hâcib ve Kutlughanlılar (Kirmân Karahıtayları)ın Kuruluş Süreci”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. LXII, Erzurum Mayıs 2018, ss. 323-336.
- İbni Haldûn (*Târîh-i İbn-i Haldûn*, IV, Neşr. Halil Şehhâde-Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrût 2001.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Harezşahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, TTK Basımevi, Ankara 2000.
- Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Kemâleddin-i İsfahânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, Ankara 2002, s. 233.
- Merçil, Erdoğan. “Taştâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XL, Ankara 2011, s. 161.
- Nefîsî, Saîd, *Târîh-i Nazm ve Nesr der İrân ve Zebân-i Fârsî ta Pâyân-i Karn Dehhom-i Hicrî*, I, İntişârât-ı Forûgî, Tahrân 1344 hş.
- Reşîdüddin Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârîh ez-Âgâz-i Peydâyiş-i Kebâyil-i Moğol ta Pâyân-i Dowrey-i Tîmûr Kâân*, I, Neşr. Behmen Kerîmî, İntişârât-ı İkbâl, Tahrân 1338 hş.
- Reşîdüddin Vatvât, *Divân*, Neşr. Seyyid Nefîsî, Kitâbhâne-yi Bârânî, Tahrân 1339 hş.
- Safa, Zebihullah, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, V, İntişârât-ı Firdovs, Tahrân 1355 hş.
- Yahya b. Abdullatif Kazvîni, *Lubb et-Tevârîh*, İntişârât-ı Bunyâd ve Gûyâ, Tahrân 1363 hş.